Η ΥΠΑΤΙΑ ΣΤΟΝ ΠΑΠΥΡΟΣ-LAROUSSE-BRITANNIKA

Μιχαήλ Μανωλόπουλος

Υπατία (αρχ.): Αλεξανδρινή Νεοπλατωνική φιλόσοφος, η πρώτη γυναίκα που διακρίθηκε στα μαθηματικά (Αλεξάνδρεια περίπου 370-415 μ.Χ.).

Κόρη τού Θέωνος, επίσης μαθηματικού και φιλοσόφου, έγινε η αναγνωρισμένη ηγέτις τής Νεοπλατωνικής Σχολής στην Αλεξάνδρεια. Η ευγλωττία της, η σπάνια μετριοφροσύνη της και η ομορφιά της σε συνδυασμό με τα αξιοσημείωτα πνευματικά χαρίσματά της προσείλκυσαν μεγάλο αριθμό μαθητών. Ανάμεσά τους ήταν και ο Συνέσιος ο Κυρηναίος, ο μετέπειτα επίσκοπος της Πτολεμαίδος (περίπου 410), τού οποίου σώζονται πολλές επιστολές απευθυνόμενες προς αυτήν.

Η Υπατία αποτελούσε σύμβολο τής μάθησης και τής επιστήμης, οι οποίες την εποχή εκείνη ταυτίζονταν ευρέως από τους πρώτους χριστιανούς με την ειδωλολατρία. Έτσι, υπήρξε επίκεντρο τής έντασης και τής αναταραχής μεταξύ χριστιανών και μη-χριστιανών, που ταλαιπώρησαν την Αλεξάνδρεια περισσότερες από μία φορές. Μετά την άνοδο τού Κυρίλλου στον πατριαρχικό θρόνο τής Αλεξάνδρειας το 412, η Υπατία δολοφονήθηκε με χαρακτηριστική αγριότητα (με διαμελισμό) από μοναχούς και μιά φανατική ομάδα από τους χριστιανούς οπαδούς τού Κυρίλλου, υποτίθεται εξαιτίας τής σχέσης της με τον Ορέστη, τον ειδωλολάτρη έπαρχο τής πόλης. Ανεξάρτητα από το ακριβές κίνητρο τής δολοφονίας, η φυγή πολλών λογίων αμέσως μετά το γεγονός σημείωσε την αρχή τού μαρασμού τής Αλεξάνδρειας ως σημαντικού κέντρου μάθησης.

Σύμφωνα με το λεξικό Σούδα, η Υπατία έγραψε σχόλια στην Αριθμητική τού Διοφάντη τού Αλεξανδρέως, στα Κωνικά τού Απολλώνιου από την Πέργη και στον αστρονομικό κανόνα τού Πτολεμαίου. Αυτά τα έργα χάθηκαν, αλλά οι τίτλοι τους, σε συνδυασμό με τις επιστολές τού Συνέσιου, ο οποίος την συμβουλευόταν για θέματα όπως η κατασκευή ενός αστρολάβου, δείχνουν ότι είχε αφοσιωθεί ιδιαίτερα στην αστρονομία και στα μαθηματικά. Η ύπαρξη κάποιων αυστηρά φιλοσοφικών έργων της είναι άγνωστη. Η φιλοσοφία της, περισσότερο λόγια και επιστημονική ως προς την φύση της και λιγότερο απόκρυφη, αποτέλεσε την πεμπτουσία τού Αλεξανδρινού Νεοπλατωνισμού. [**Br.**]

Το ένθετο που προηγήθηκε είναι από την ελληνική έκδοση της εγκυκλοπαίδειας ΠΑΠΥΡΟΣ-LAROUSSE-BRITANNIKA[1]. Η υπογραφή στο τέλος ([Br]) όπως μας πληροφορούν στην αρχή του έργου οι εκδότες

[1] ΠΑΠΥΡΟΣ-LAROUSSE-BRITANNIKA τ. 59, σελ. 23, 1994.

σημαίνει ότι το άρθρο είναι μετάφραση από την εγκυκλοπαίδεια BRITANNIKA. Σίγουρα πρόκειται για μια σοβαρή εγκυκλοπαίδεια που όμως στο λήμμα Υπατία έχει ανακρίβειες ή παραλείψεις.

Οι νεώτερες έρευνες έχουν δείξει ότι η Υπατία γεννήθηκε περίπου το 355 μ.Χ. και όχι το 370 και επομένως όταν δολοφονήθηκε ήταν σε ηλικία περίπου 60 ετών[2]. Απέχει επομένως πολύ από την πραγματικότητα η σχηματισμένη εικόνα, κυρίως από τη λογοτεχνία, ότι πρόκειται για το θάνατο μιας νέας με κορμί αντάξιο της Αφροδίτης που μπορούσε να κεντρίσει τον πόθο των δολοφόνων της!

Ανακρίβεια είναι επίσης ότι είναι πρώτη γυναίκα που ασχολήθηκε και διακρίθηκε στα μαθηματικά, φυσικά ούτε και η τελευταία κατά την ύστερη αρχαιότητα. Η Θεμιστόκλεια ήταν διδάσκαλος του Πυθαγόρα στα μαθηματικά, η δε γυναίκα του Θεανώ μαζί με τις κόρες του Μυία και Δαμώ τον διεδέχθησαν στην σχολή του. Ο Ιάμβλιχος στο έργο του "ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΙΚΟΥ ΒΙΟΥ" διέσωσε τα ονόματα δεκαεπτά πυθαγορείων γυναικών που ήταν γνώστριες εκτός της πυθαγόρειας φιλοσοφίας και των μαθηματικών. Η ιστορία έχει διασώσει αρκετά ονόματα πολυμαθών γυναικών συγχρόνων ή και κατοπινότερων της Υπατίας. Μεταξύ τους υπάρχουν και χριστιανές[3].

Ο θάνατός της Υπατείας στην Αλεξάνδρεια δεν σηματοδότησε την υποχώρηση των επιστημών και της φιλοσοφίας. Ούτε η ειδωλολατρία, ούτε η επιστήμη ούτε η φιλοσοφία σταμάτησαν να αναπτύσσονται στην Αλεξάνδρεια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, όχι μοναδικό, ο φιλόσοφος Ιεροκλής[4].

Ο πατέρας της Υπατίας Θέων ήταν μαθηματικός και φιλόσοφος, αλλά όπως λέει η Maria Dzielska η ερμηνεία των οιωνών τον προσήλκυε περισσότερο από τη φιλοσοφική έρευνα[5]. Όπως άλλωστε αναφέρει ο Στήβεν Ράνσιμαν « ... η φιλοσοφία ακολουθούσε τον κοινό δρόμο. [...] Τώρα στα χέρια του Πορφύριου και του Ιάμβλιχου έπαιρνε μια μόνιμη χροιά θαυματουργίας και μαγείας ...»[6].

Στον κύκλο των μαθητών της Υπατίας ο Συνέσιος δεν ήταν ο μόνος χριστιανός. Υπήρχαν αρκετοί χριστιανοί και ένας δεύτερος επίσκοπος, του Κοτυαίου της Φρυγίας, ο Κύρος, σχετίζεται με τον κύκλο της Υπατίας[7]. Είναι φανερό λοιπόν ότι η διαμάχη της Υπατίας με ομάδες κατοίκων της Αλεξάνδρειας δεν έχει θρησκευτικά αίτια αλλά όπως δείχνει η έρευνα

[2] Maria Dzielska, Υπατία η Αλεξανδρινή, εκδ. ΕΝΑΛΙΟΣ, 1995, σελ. 130.
[3] Maria Dzielska, ε.α. σελ. 206.
[4] Maria Dzielska, ε.α. σελ. 194.
[5] Maria Dzielska, ε.α. σελ. 142.
[6] Στήβεν Ράνσιμαν, Βυζαντινός Πολιτισμός, εκδ. Γαλαξία, σελ. 23.
[7] Maria Dzielska, ε.α. σελ. 67.

πολιτικά. Άλλωστε πουθενά δεν διαπιστώνεται η προσήλωση της Υπατίας στο ειδωλολατρικό δωδεκάθεο[8].

Το λήμμα αναφέρεται στις διαμάχες μεταξύ χριστιανών και μη χριστιανών που ταλαιπώρησαν την κοινωνία της Αλεξάνδρειας αποσιωπώντας τον σημαντικό βαθμό συμμετοχής των Εβραίων σ' αυτές[9]. Τυχαίο;

Ο Ορέστης ο έπαρχος της Αλεξάνδρειας δεν ήταν ειδωλολάτρης αλλά βαπτισμένος χριστιανός από τον επίσκοπο Αττικό[10].

[8] Maria Dzielska, ε.α. σελ. 156.
[9] Maria Dzielska, ε.α. σελ. 160-162, 166.
[10] Maria Dzielska, ε.α. σελ. 163.